

УДК 655.254.22

Фіголь Н. М.,

канд. філол. наук, доц. кафедри видавничої справи та редагування
Видавничо-поліграфічного інституту, КПІ ім. Ігоря Сікорського,
м. Київ, Україна

ЕЛЕКТРОННІ ВИДАННЯ УКРАЇНИ

У статті йдеться про ринок електронних видань України. Виділено його основні сегменти, які становлять собою художні електронні видання, які пропонують сьогодні сучасні видавництва, електронні навчальні видання, які створюють та акумулюють вищі навчальні заклади. Окреслено головні проблеми, що спостерігаються на цьому ринку: відсутність чітких вимог до створення та оформлення електронних видань, брак уніфікації, стандартизації, коли фактично кожне видавництво встановлює свої норми, вимоги, постає перед дилемою, як класифікувати та подати таке видання. Усі ці проблеми спричинено браком єдиної державної політики щодо електронних видань. Перспективою вирішення ситуації, що склалась на ринку електронних видань, може стати створення єдиного державного органу зі стандартизації, контролю та обліку цих видань.

Ключові слова: електронне видання, ринок, класифікація, стандартизація, електронний посібник, електронний підручник.

Figol N.,

Ph. D. of philology, associated professor Publishing and Printing Institute
National Technical University of Ukraine „Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”,
Kyiv, Ukraine

ELECTRONIC PUBLICATIONS OF UKRAINE

The article deals with the market of electronic editions of Ukraine. Its main segments, which are artistic electronic editions, are offered today by modern publishers, electronic educational editions, which create and accumulate higher educational institutions. The main problems observed in this market are outlined: the lack of clear requirements for the creation and registration of electronic publications, the lack of unification, standardization, where virtually every publisher sets his own standards, requirements, faces a dilemma, how to classify and submit such a publication. All these problems are caused by the lack of a single state policy on electronic publications. The prospect of solving the current situation on

the market of electronic publications may be the creation of a single state body for standardization, control and accounting of these publications.

Key words: electronic publication, market, classification, standardization, electronic manual, electronic textbook.

Вступ. Ринок електронного книговидавання в Україні на сьогодні активно та динамічно розвивається, кількість електронних видань (далі — ЕВ) збільшується швидкими темпами, водночас поліпшується і якість видань, їх технічні можливості, що зумовлено загальним технологічним, інформаційним прогресом. Переваги випуску та збереження видань в електронній формі усвідомили й скептики, адже навіть рукописи та стародруки зараз активно переводять в електронну форму, щоб зберегти для нащадків, пригальмувати процеси нищення часом.

Електронні видання розглядаються з різних точок зору сучасними науковцями: історія виникнення, формати, класифікація (Г. С. Вараксин, А. А. Гречихин, Т. Ю. Киричок) [4; 6; 8], структура (К. Л. Бугайчук, С. Б. Фіялка) [3; 15], особливості підготовки та вимоги до них (В. М. Анохін, О. Г. Корбут, Н. В. Кононець) [1; 10; 11]; вимоги до ЕНВ закріплені у відповідних положеннях та стандартах, проте комплексного огляду ринку ЕВ України на сьогодні бракує, тому *метою* статті є окреслення головних сегментів ринку ЕВ України та виділення тенденцій його становлення й розвитку.

Серед наукових розробок, дотичних до теми дослідження, варто виділити праці В. В. Різуна, К. С. Серажим, О. В. Тріщук [12; 13; 14], в яких закладено теоретичні основи процесів редагування різних видів видань, виокремлено соціокомунікативний напрям гуманітарних досліджень.

Результати дослідження. Електронна книга на сьогодні представлена кількома функціональними варіантами: електронний підручник та електронна художня література, серед яких є як оцифровані аналоги друкованих видань, так і самостійні електронні видання із застосуванням мультимедійних технологій.

Про електронний підручник для українських школярів вперше на державному рівні заговорили у 2010-му. Напередодні початку нового навчального року тодішній віце-прем'єр-міністр Б. Колесников подарував Президенту В. Януковичу iPad і запропонував із наступного навчального року забезпечити такими самими планшетами всіх дітей-сиріт. Окрім того, ще у лютому 2010 р., за міністра освіти І. Вакарчука, разом із Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти МОН України,

компанією «Мост Паблішинг» та видавництвом «Освіта» було розроблено і презентовано альфа-версію Pocketbook 901, який згодом допрацювали до версії Pocketbook Education. Купувати пристрої батьки мали за свій кошт; сироти й діти з неповних сімей мали їх отримати безкоштовно (за кошти державного бюджету).

Серед переваг електронної книги називали її вагу (приблизно у 7–10 разів меншу за портфель з паперовими книжками). МОН і МОЗ у своїх висновках щодо Pocketbook зазначали, що він не псує зір, зручний для користування, а контент відповідає педагогічним вимогам. Щодо технічних характеристик: вага 544 г, екран 9,7 дюймів (22,84 см), аналогічний розмірам паперового підручника, «електронні чорнила», Wi-Fi і Bluetooth. Пристрій підтримував 12 форматів книг і 4 формати зображень.

Підручники пропонувалося завантажувати з офіційного сайту Pocketbook безкоштовно, але доступні вони мали бути лише для цього пристрою і цього користувача. Програмне забезпечення Pocketbook Education було розраховане тільки на учнів — розклад занять, калькулятор, ліцензійні словники; режим читання, навігація сторінками для простого пошуку і конспектування матеріалу [2].

Таким чином, на початку розвитку електронні підручники сприймалися як синонім до слова «рідер», тобто пристрій для зчитування електронних документів.

Другий етап становлення електронних підручників в Україні розпочався у вересні 2010 р., коли стартував затверджений наказом Президента України проект «Відкритий світ», який передбачав створення єдиної інформаційно-комунікаційної освітньої мережі для вчителів, школярів та їхніх батьків. Він складався з чотирьох етапів: передавання мультимедійного обладнання (комп'ютери для вчителів, цифрові лабораторії, мультимедійні комплекси) до 17 000 міських та сільських шкіл України; виведення на ринок недорогих планшетів для школярів; запуск Освітнього порталу, де б усі охочі могли дізнаватися новини галузі, спілкуватися, знаходити інформацію для навчання, у тому числі й підручники; розробки власної телекомунікаційної мережі на основі технології 4G-інтернету, щоб забезпечити однаково високий стандарт навчання у кожному куточку країни [5].

Паралельно із розвитком «Відкритого світу» в грудні 2010 р. директор Інституту інноваційних технологій та змісту освіти МОН України О. Удод запропонував розрізняти поняття «рідер» і «електронний

підручник», який, на його думку, є комплексом з пристроєм для зчитування та цифрового навчального контенту. І якщо пропозицій на ринку рідерів в Україні було багато, то питання наповнення їх легальним контентом через мережу інтернет-магазинів залишалося відкритим. У грудні 2010 р. Інститут інноваційних технологій та змісту освіти разом МОЗ, Інститутом гігієни імені Марзеєва та освітніми установами розпочав експеримент, який мав на меті розробити пропозиції щодо державної програми «Електронний підручник» до весни 2011 р., але інформації про подальший розвиток цієї програми немає досі.

До першого півріччя 2013 р. «Відкритий світ» пройшов стадії теоретичних розробок, техніко-економічного обґрунтування, залучення інвесторів, після чого почалися вже конкретні кроки щодо його втілення. У першому півріччі 2013 р. проект перейшов у стадію практичної реалізації, зокрема з квітня у 54 школах Києва, Севастополя почали тестувати обладнання для учнів (планшети Apple iPad2, ZnayPad, GoClever, нетбук Classmate PC), комп'ютери для вчителів, цифрові лабораторії з біології, хімії та фізики, комплекти мережевої інфраструктури та мультимедійні інтерактивних комплекси. Результати тестування були презентовані у київському Будинку вчителя 11 липня 2013 р., а у вересні в школі № 78 міста Києва за участі Президента України відбулась презентація інтерактивного «Уроку майбутнього», яка фіналізувала перший етап проекту. За місяць розпочався другий етап, результатом якого мало б стати передання до 2 000 шкіл України комп'ютерів, цифрових лабораторій і мультимедійних комплексів. 15 вересня на сайті проекту запущено першу українську електронну бібліотеку шкільних уроків. До 2015 р. планувалося поширити «Відкритий світ» на всі середні школи (5–9 класи) України, а також забезпечити усіх українських учнів електронними книжками. Але постановою КМУ «Деякі питання оптимізації державних цільових програм і національних проектів, економії бюджетних коштів та визнання такими, що втратили чинність, деяких актів Кабінету Міністрів України» від 5 березня 2014 р. проект достроково припинено. Його результати доступні на edusom.ua, але доступу до бібліотеки шкільних уроків уже немає (принаймні на травень 2017 р. видає серверну помилку. Сподіваємося, з часом ресурс відновить свою роботу).

Наслідком скандалу навколо друкованих підручників у 2012 р. (за міністра освіти Табачника) стало розповсюдження їх pdf-версій на офіційних та неофіційних сайтах, були там підручники і для молодшої школи.

2014 р. з'явився електронний репозитарій підручників (ua.lokando.com/start.php), щоб вчителі могли самостійно обирати, за яким підручником займатися з учнями. На момент створення у базі репозитарію було 245 електронних версій підручників, у тому числі й для молодшої школи. Станом на 11 квітня 2017 р. в системі Репозитарію авторизувалися близько 78 тисяч учителів.

Із 2016 р. на благодійницьких засадах створюється єдина Всеукраїнська база електронних підручників (автори — організація Mag-neticone.org).

5 травня 2017 р. міністр освіти Л. Гриневич анонсувала впровадження в освітній процес інтегрованих підручників для учнів початкової школи — електронних видань для планшетів та рідерів, де в одному документі планується зібрати інформацію з усіх предметів на чверть.

Схарактеризувати ринок електронної навчальної літератури для 1–4 класу можна так: якісних ліцензійних електронних навчальних видань для дітей в Україні немає. Це або відскановані версії друкованих підручників у форматах pdf та djvu, розміщені в інтернеті на файлообмінниках, сайтах навчальних закладів та онлайн-платформах для батьків, або художня література (тут форматів вже більше), доступна у тому числі й українською мовою. Останню можна або завантажити у піратській версії безкоштовно або придбати онлайн в інтернет-магазинах, на сайтах видавництва.

Зазначимо також, що є вже перші спроби створення мультимедійних підручників для середньої школи, зокрема підручника з історії України («Око», 2014) та з історії Одеси (Gutenberg, 2014).

На сьогодні існують й інтерактивні художні книжки-іграшки для дітей. В Україні їх почали створювати у 90-х роках. Найвідоміші — «Снігова королева» від «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», що вийшла у світ 2012 р., «Забавлянки» від «Видавництва Старого Лева» (2011 р.), «Райдугони» від «Glowberry Books» (2010 р.). Утім, ринок друкованої української книги для дітей стрімко розвивається і відповідає тенденціям сучасності.

Водночас, єдиного обліку електронних видань в Україні на сьогодні не ведеться. За даними Книжкової палати, в її архіві зберігається 746 електронних видань, що надійшли починаючи з 2002 р. Можемо констатувати, що значна кількість електронних видань не потрапила в цю установу, оскільки законодавчою базою України не передбачено надсилання обов'язкового примірника електронного видання до

Книжкової палати, як це зроблено для друкованих видань. Окрім того, досі електронні видання надходять на електронних дисках, хоча таке зберігання та передавання інформації з кожним роком все більше технічно застаріває.

Не можемо говорити і про реальне зацікавлення вивченням ринку електронних видань, оскільки немає системних досліджень цієї проблематики, бракує навіть статистики, яка б віддзеркалювала реальний стан ринку на сьогодні, тому один із небагатьох способів дослідити електронне книговидання в Україні — це вивчити репертуар видавництва, які поряд з друкованою випускають у світ ще й електронну книгу. Виданням електронних продуктів займаються видавництва різної форми власності, а також фірми, що розвивають комп'ютерні технології, навчальні заклади та наукові установи, тому по черзі оглянемо кожен сегмент ринку електронного книговидання.

Найперший сегмент, який заслуговує на увагу, — це електронне книговидання навчальних закладів та наукових установ. Практично кожен ВНЗ, піклуючись про зручність та ефективність навчального процесу, намагається перевести навчальні видання в електронну форму. Окремий слід зупинитись на електронному архіві Науково-технічної бібліотеки ім. Г. І. Денисенка НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського».

До послуг читачів — електронний каталог, де представлені книги, журнали, дисертації, звіти з НДР. Електронний каталог функціонує з 1987 року, до його складу входить: 3811 електронних видань усіх факультетів інституту, 10078 електронних примірників наукової періодики, 1202 електронних видань за матеріалами конференцій, 1566 електронних примірників авторефератів та дисертаційних робіт. Зокрема представлено оцифровану електронну продукцію 20 факультетів, 7 інститутів КПІ ім. Ігоря Сікорського, серед якої методичні вказівки, навчальні посібники, підручники, довідкові видання, монографії викладачів інституту, матеріали конференцій, що проходили на базі інституту, програми дисциплін, статті, звіти про наукову діяльність.

Подібні електронні каталоги навчальних, наукових, методичних видань, наукової періодики функціонують при Інституті журналістики Національного університету імені Тараса Шевченка, Харківському національному університеті внутрішніх справ, Львівській академії друкарства, Львівській політехніці та багатьох інших навчальних закладах.

Ще один досить активний сегмент ринку електронних видань становлять видання комерційних видавництв, які самотужки займаються

створенням таких інформаційних продуктів (це може бути і аналог друкованого видання, й автентичне електронне), а також ведуть їх облік, переслідуючи насамперед комерційні цілі — інформація про такі видання найчастіше розміщується на їхніх сайтах із рекламною метою.

Яскравим прикладом такого видавництва може бути «Клуб сімейного дозвілля», у якого на сайті розміщено каталог ліцензованих електронних видань сучасної української та світової класики, які можна придбати за помірними цінами. Зокрема, репертуар становить близько 1500 примірників, які розподіляються за рубриками *«Художні»* — 936 книжок (сучасні українські та світові бестселери, класичні твори — «Романи про любов», «Детективи», «Фантастика і фентезі», «Трилери, жахи», «Зарубіжна класика», «Українська класика», «Російська класика»), *«Прикладні»* — 457 книг («Кулінарія», «Здоров'я та краса», «Умілі руки», «Бізнес і саморозвиток», «Психологія», «Езотерика», «Духовна література», «Навчальна література», «Історія та факти», «Світ захоплень», «Світ таємниць та загадок»); *«Дитячі»* — 106 книг («Дітям до 4-х років», «Дітям 4–6 років», «Дітям 7–12 років», після 12 років») [9].

Серед видавництв дитячої літератури одним із перших звернулось до впровадження електронної книги видавництво «Абабагаламага». Неперевершеним зразком інтерактивної книги є «Снігова королева» цього видавництва, яка доповнена анімацією, створює ефект живого спілкування, персонажі та предмети інтерактивні. На сайті видавництва представлена також аудіокнига «Улюблені вірші», яка становить зібрання поезій українських та світових авторів у виконанні Богдана Бенюка.

Ще одне видавництво, яке поряд з друкованою книгою випускає у світ електронну — «Кальварія», реалізує власні книжкові проекти за такими напрямками: Сучасна українська проза та поезія; Сучасна та класична світова література; Якісна література для дітей та підлітків; Фахова та науково-популярна література. Основна спеціалізація — сучасна українська література та відкриття нових імен. «Кальварія» — перший видавець прозових книжок багатьох визнаних українських письменників. Серед них — Лариса Денисенко, Любо Дереш, Василь Кожелянко, Марія Матіос, Марина Меднікова, Світлана Поваляєва, Олесь Уляненко. Серед найцікавіших прозових відкриттів 2006–2010 років — Тетяна Винокурова-Садиченко, Любомира Княжич, Сергій Лобода, Марія Ряполова, Галина Ткачук, Ксеня Харченко та ін.

Серед сучасних українських авторів «Кальварії» є також імена Василя Герасим'юка, Марини та Сергія Дяченків, Юрка Іздрика, Олександра Ірванця, Сергія Жадана, Богдана Жолдака, Євгенії Кононенко, Леоніда Кононовича, Володимира Лиса, Юрка Покальчука, Тараса Прохаська, Ігоря Римарука, Ірен Роздобудько, Алли Серової, Валерія Шевчука, Василя Шкляра та багатьох інших. Статистика діяльності видавництва «Кальварія» нараховує 222 автора, 338 видань, 85 текстів, 2173 статей [7]. Значну частину видань переведено в електронний формат та поширюються через партнерів — компанію POKETBOOK та магазин електронних книг Bookland. Більш детальної статистики ЕВ видавництва «Кальварія» на сайті знайти не вдалося, є лише новинки, реклама електронних видань, які пропонуються до продажу. На сайті видавництва є також розділ «Читальня» — <http://www.calvaria.org/read.php>, де електронні видання у вільному доступі.

Поповнюється електронними версіями і сегмент навчальної літератури: зокрема київське видавництво «Гене́за», яке спеціалізується на випуску навчальної літератури, пропонує безкоштовні електронні версії підручників для першого класу у форматі PDF, які мають і друковані аналоги, але вже за певну ціну.

Випускає електронні видання і державне спеціалізоване видавництво «Освіта» (Київ), яке пропонує безкоштовні електронні підручники з трудового навчання, української літератури, російської мови, світової літератури тощо, які подані лише в електронному варіанті у форматі PDF.

Харківське видавництво «Фоліо» також має електронні версії української класики, але пропонує читачеві лише на власному сайті безкоштовно ознайомитися з твором у форматі PDF.

Висновки. Ринок електронного книговидання в Україні на сьогодні активно та стрімко розвивається. Водночас мусимо акцентувати на проблемах, що супроводжують цей процес. Це насамперед брак обліку електронних видань та чітких вимог до оформлення, а також ігнорування видавцями, авторами вимог ДСТУ 7157: 2010, зокрема щодо оформлення вихідних відомостей, що у свою чергу унеможливорює чіткий облік електронних видань. Зазначені проблеми слід вирішувати на загальнодержавному рівні: мають бути як прописані чіткі вимоги та затверджені в ДСТУ, так і має бути державний контрольний орган, у який би надходила інформація про всі електронні видання, що виходять у світ, і який би водночас надавав дозволи до оприлюднення електронного видання належного рівня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Анохін В. М. Вимоги до сучасних електронних навчальних видань і можливості їх реалізації у середовищі Adobe Captivate / В. М. Анохін // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка». — 2012. — № 731. — С. 71–76.
2. Бажал А. Електронний підручник: легко в торбинці, порожньо в калитці? / Бажал А. // Газета ZN.UA. — Режим доступу: https://gazeta.dt.ua/EDUCATION/elektronniy_pidruchnik_legko_v_torbintsi_porozhno_v_kalitsi.html (дата звернення 10.05.17). — Назва з екрана.
3. Бугайчук К. Л. Електронний підручник: поняття, структура, вимоги / К. Л. Бугайчук // Інформаційні технології і засоби навчання : мереж. журн. — 2011. — № 2 (22). — Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/ITZN/2011_2/11bklpsv.pdf. — 12 с (дата звернення 12.10.16). — Назва з екрана.
4. Вараксин Г. С. Класифікація образовальних електронних видань [Електронний ресурс] / Г. С. Вараксин // ikt-school.com: веб-сайт. — 2015. — Режим доступу : <http://www.ikt-school.com/икт-в-школе/образовательные-электронные-издания/классификация-образовательных-электронных-изданий> (дата звернення 22.03.15). — Назва з екрана.
5. Відкритий світ (національний проект). — Режим доступу : [https://uk.wikipedia.org/wiki/Відкритий_світ_\(національний_проект\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Відкритий_світ_(національний_проект)) (дата звернення 14.05.17). — Назва з екрана.
6. Гречихин А. А. Вузовская учебная книга: Типология, стандартизация, компьютеризация : учеб.-метод. пособ. в помощь авт. и ред. / А. А. Гречихин Ю. Г. Древс. — М. : Логос; Московский гос. ун-т печати, 2000. — 255 с.
7. Кальварія. — Режим доступу: <http://calvaria.org.ua/> (дата звернення 07.10.2017). — Назва з екрана.
8. Киричок Т. Ю. Електронні видання / Т. Ю. Киричок. — Київ : НТУУ «КПІ», 2010. — 400 с.
9. Клуб сімейного дозвілля. — Режим доступу : www.bookclub.ua (дата звернення 07.10.2017). — Назва з екрана.
10. Кононець Н. В. Наукове обґрунтування принципу гіпертекстовості при створенні електронного підручника для індивідуалізації навчання студентів / Н. В. Кононець // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. праць. — Запоріжжя, 2009. — Вип. 4 (57). — С. 175–181.

11. Корбут О. Г. Електронний підручник як елемент освітнього середовища / О. Г. Корбут // Збірник п'ятої міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні методи викладання іноземної мови професійного спрямування у вищій школі». — Київ : Наук. думка, 2010. — С. 24– 38.
12. Різун В. В. Методи наукових досліджень у журналістикознавстві : навч. посібн. — 2-е вид., перероб. і доп. / В. В. Різун, Т. В. Скотникова — Київ : Преса України, 2008. — 144 с.
13. Серажим К. С. На матеріалах сучасної газетної публіцистики : монографія / К. С. Серажим. — Київ : Ін-т журналістики, 2002. — 392 с.
14. Тріщук О. В. Феномен науково-інформаційного дискурсу у сфері соціальних комунікацій : монографія / О. В. Тріщук. — Київ : НТУУ «КПІ», 2009. — 392 с.
15. Фіялка С. Б. Принципи організації електронних навчальних видань із культурознавства / С. Б. Фіялка. — Режим доступу : <http://journalib.univ.kiev.ua> (дата звернення 12.10.16). — Назва з екрана.

REFERENCES

1. Anokhin V. M. (2012), «Requirements for modern electronic educational editions and the possibility of their implementation in the environment of Adobe captivate», Visnyk Natsional'noho universytetu «L'viv's'ka politekhnikha», pp. 71–76.
2. Bazhal A. «Electronic textbook: easy in the bag, empty in the wicket?», Hazeta ZN. UA., available at : https://gazeta.dt.ua/EDUCATION/elektronniy_pidrchnik_legko_v_torbintsi_porozhno_v_ka_littsi.html (accessed 10.05.17).
3. Buhajchuk K. L. (2011), «Electronic textbook: concept, structure, requirements», Informacijni Tekhnologhiji ta Zasoby Navchannja [Information Technologies and Education Tools], Vol. 2 (22), available at: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/download/437/395>.
4. Varaksin G. S. (2015), Kasifikatsiya obrazovatel'nykh elektronnykh izdaniy [electronic resource] / G. S. Varaksin // ikt-school.com: website, available at : <http://www.ikt-school.com/> изданий (accessed 22.03.15).
5. Open World (national project), available at : [https://uk.wikipedia.org/wiki/Відкритий_світ_\(національний_проект\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Відкритий_світ_(національний_проект)) (accessed 14.05.17).
6. Hrechykhyn A. A. (2000) Secondary school textbook: Typology, standardization, computerization, Lohos, Moskva, 255 p.
7. Kal'variya, available at : <http://calvaria.org.ua/> (accessed 07.10.2017).

8. *Kyrychok T. Yu.* (2010), «Electronic Publishing», NTUU «KPI», Kyiv, 400 p.
9. *Klub simeynoho dozvillya*, available at : www.bookclub.ua (accessed 07.10.2017).
10. *Kononets' N. V.* (2009), «Scientific substantiation of the principle of hypertext when creating an electronic textbook for the individualization of student learning», *Pedahohika formuvannya tvorchoyi osobystosti u vyshchiiy i zahal'noosvitniy shkolakh: zb. nauk. prats', Zaporizhzhya*, Vol. 4 (57), pp. 175–181.
11. *Korbut O. G.* (2012), Electronic textbook as part of the educational environment, available at : www.culturalstudies.in.ua/zv_2009-5-2.php (accessed 22.03.15).
12. *Rizun V. V.* and *Skotny'kova T. V.* (2008), *Methods of scientific research in journalism*, *Presa Ukrainy*, Ky'iv, 144 p.
13. *Serazhy'm K. S.* (2002), *On the materials of modern newspaper journalism*, *Insty'tut zhurnalisty'ky'*, Kyiv, 392 p.
14. *Trishhuk O. V.* (2009), *The phenomenon of scientific and information discourse in the field of social communications*, NTUU «KPI», Ky'iv, 392 p.
15. *Fialka, S. B.* (2010), «The principles of e-learning editions of cultural studies», available at : <http://journlib.univ.kiev.ua> (accessed 12.10.16).

Стаття надійшла до редакції 10.10.2017.

Received 10.10.2017.